

EDİTÖRLER

Yrd. Doç. Dr. Ebru GENÇTÜRK

Yrd. Doç. Dr. Kadir KARATEKİN

SOSYAL BİLGİLER İÇİN
ÇOKLU
OKURYAZARLIKLAR

OKURYAZARLIK COĞRAFYA ÇEVRE EKONOMİ ELEŞTİREL

HARİTA HUKUK MEDYA POLİTİK TARİH TEKNOLOJİ

Yrd. Doç. Dr. Adnan ALTUN
Yrd. Doç. Dr. Ebru GENÇTÜRK
Yrd. Doç. Dr. Ebubekir ÇAKMAK
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin KÖKSAL
Yrd. Doç. Dr. Kadir KARATEKİN
Yrd. Doç. Dr. Nadire Emel AKHAN
Yrd. Doç. Dr. Ömer Faruk SÖNMEZ
Arş. Gör. Dr. Emine Özlem YİĞİT
Arş. Gör. Dr. Zafer KUŞ
Arş. Gör. Murat KEÇE
Arş. Gör. Sibel OĞUZ

 PEGEM
AKADEMİ

Editörler: Yrd. Doç. Dr. Ebru GENÇTÜRK
Yrd. Doç. Dr. Kadir KARATEKİN

SOSYAL BİLGİLER İÇİN ÇOKLU OKURYAZARLIKLAR

ISBN 978-605-364-418-7

Kitapta yer alan bölümlerin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2013, Pegem Akademi

Bu kitabın basım, yayın ve satış hakları

Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. Ltd. Şti'ye aittir.
Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri,
kapak tasarımı, mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt
ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz.

Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında
yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları
satın almamasını diliyoruz.

I. Baskı: Şubat 2013

Yayın-Proje Yönetmeni: Arzu Batur

Dizgi-Grafik Tasarım: Didem Kestek

Kapak Tasarımı: İsmail Helvacı

Baskı: Tarcan Matbaası

(Ankara-0312-384 34 35)

Yayıncı Sertifika No: 14749

Matbaa Sertifika No: 25744

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51

Yayınevi Belgeç: 0312 435 44 60

Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08

Dağıtım Belgeç: 0312 431 37 38

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

E-ileti: pegem@pegem.net

EDİTÖR(LER') den;

Sosyolog Ümit Meriç'in de ifadesiyle Dünya'nın Dođudan Batı'ya uzanan tek yarımadası, tarihi ve coğrafyasıyla kadim medeniyetlere ev sahipliği yapmış paha biçilmez bir kültürel birikimiyle keşfedilmeyi beklemektedir. Bu keşif ise çoklu okur-yazarlıklara sahip olmakla mümkün görünmektedir.

ÖNSÖZ

Değerli okurlar,

Kıymetli Ebru GENÇTÜRK ve Kadir KARATEKİN, sosyal bilgiler eğitiminde okuryazarlıkla ilgili bir kitap oluşturmaya çalıştıklarını ve bu kitaba önsöz yazmamı rica ettiğinde, iki açıdan mutlu oldum. Sosyal bilgiler eğitiminde okuryazarlık alanında bir akademik çalışma yapılması ve bunun öğretmen adayları, öğretmenler ve akademisyenlerin hizmetine sunulması, mutluluğumun birinci nedeni. Bu değerli hizmetlerinden dolayı sevgili Ebru GENÇTÜRK, Kadir KARATEKİN ve tüm yazarları içtenlikle kutluyorum. İkinci nedenim ise kişisel. Böylesi değerli bir çalışma için önsöz yazmak, mutlulukla birlikte onur kaynağı da oldu benim için. Bana yaşattığınız tarif edilmez bu mutluluk ve onur için çok teşekkür ediyorum.

Okuryazarlık kavramı, sosyal bilgiler eğitiminin temel amacını oluşturan aktif vatandaşlığın önkoşullarından biridir. Değişen zaman ve koşullarla birlikte kavramlara yüklenen anlamlarda değişiyor. Vatandaşlık önceleri ülkesine bağlı olma, yasa ve kurallara uyma ve itaat etme, görev ve sorumluluklarını yerine getirme olarak anlaşılmaktaydı. Demokrasinin gelişimiyle birlikte vatandaşlık, görev ve sorumluluktan hak ve özgürlüklere, doğru bilgiye dayalı aktif katılıma doğru anlam değiştirmeye başladı. Demokratik aktif vatandaştan beklenen bu yeni görevler, yeni becerilerin kazanımını zorunlu hale getirdi. İnsan haklarına dayalı demokrasi vatandaşlardan, doğru ve güvenilir bilgiye dayalı akıl yürütme sonucunda oluşturulmuş kararlara ve bu kararların eyleme geçirilmesini beklemektedir.

Bu bağlamda okuryazarlık demokratik aktif vatandaşların sahip olması gereken temel beceriler olarak karşımıza çıkmaktadır. Okuryazarlık kavramı da vatandaş kavramı gibi zaman içinde değişime uğrayan kavramlardandır. Geleneksel olarak okuryazarlık okuma, yazma, dinleme ve konuşma gibi temel dil becerilerinin kazanımı anlamında kullanılmaktaydı. Teknolojinin kültürü değiştirmesi sonucunda okuryazarlık kavramına yeni anlamlar yüklenmeye başlandı. Artık vatandaşlar bilgilerini sadece yazılı metinlerden ve sözel kaynaklardan edinmiyorlar. Bilginin kaynakları ve türleri değişmiştir. Bu değişim, kültürü anlamak için onu temsil eden farklı sembollerin anlaşılmasını gerektirmektedir. Yirmi birinci yüzyılda okuryazarlık artık sadece sayısal ve metinsel sembolleri anlamak değil; görsel, teknolojik, multimedya, şekilsel vb. formlardaki sembolleri anlamının ötesinde, yorumlamayı, yeniden oluşturmayı ve iletişimde kullanmayı içermektedir. Bu yeni okuryazarlık anlayışı UNESCO tarafından, “çok farklı bağlamlarda basılı ve yazılı materyalleri kullanarak, onları tanıma, anlama, yorumlama, oluşturma, hesaplama ve iletişimde kullanma yeteneği” olarak tanımlanmaktadır. Böylelikle günümüzde medya okuryazarlığı, ekolojik okuryazarlık, sağlık okuryazarlığı,

istatistiksel okuryazarlık, multimedya okuryazarlığı, bilgisayar okuryazarlığı, teknolojik okuryazarlık, enformasyon okuryazarlığı, görsel okuryazarlık, siyasal okuryazarlık ve eleştirel okuryazarlık gibi yeni okuryazarlık türlerinden bahsetmek mümkün.

İçinde yaşadığımız sosyal dünya, fiziksel dünyadan daha hızlı değişmektedir. Sosyal bilgilerin bilgi kaynağını oluşturan sosyal dünyayı iyi anlamak için, sürekli değişen bu bilgileri doğru anlamlandırmak ve yorumlamak gerekir. Bilgilerin kaynaklarının çokluğu ve yayılmasındaki araçların çeşitliliği doğru bilgiye ulaşmayı güçleştirmektedir. İnternet bilgilere ulaşmayı ne kadar kolaylaştırırsa, doğru bilgiye ulaşmayı da o kadar zorlaştırmıştır. Eylemlerimizin kaynağını oluşturmaları gereken bilgilerin bir kısmı propaganda içerikli, bir kısmı reklam içerikli, bir kısmı ideolojik yönlendirme içerikli olabilmektedir. Bu bilgiler arasında doğru bilgiye ulaşmak, eleştirel anlayışla, sorgulayıcı bir okuryazarlığı zorunlu kılmaktadır. İşte yeni anlamıyla okuryazarlık, sosyal dünyayı doğru ve güvenilir bilgilere dayalı olarak anlamlandırma ihtiyacı duyan yeni kuşağın sahip olması gereken temel becerilerden birisidir. Bu beceri demokratik aktif vatandaşlığın da kalbini oluşturmaktadır.

Aktif demokratik vatandaşlık eğitiminin başrol oyuncularını olan öğretmenlerin, eleştirel bir anlayışla temel okuryazarlık becerilerini kazanmaları ve öğrencilerine nasıl kazandırmaları gerektiğini öğrenmeleri bir zorunluluk haline gelmiştir. İşte elinizdeki bu kitap, öğretmen ve öğretmen adaylarına okuryazarlığın çeşitli boyutlarını tanıtmaya ve onu bir yaşam becerisi olarak kazanmanın yollarının bilgisini içermektedir. Bu anlamda kitabın, başta sosyal bilgiler eğitimi alanına, ve genel anlamda eğitime önemli katkılar getireceğine inanıyorum. Böylesine önemli ve kritik öneme sahip bir konuyu inceleyerek, eğitimcilerin hizmetine sunan başta değerli Ebru GENÇTÜRK ve Kadir KARATEKİN olmak üzere, kitaba emeği geçen tüm yazarlarımızı kutluyorum.

Kitabın yararlı olması dileğiyle.

Doç. Dr. Ahmet DOĞANAY

Çukurova Üniversitesi

SUNUŞ

“Gerçeklik, dünyayı gerçekte var olandan ziyade olması gerekene göre tartan teorilere mükemmel bir şekilde direnir.” Jeostrateji uzmanı Parag Khanna burada, gerçekliğin hiçbir teoriye boyun eğmediğini vurgularken, aslında insanoğlunun dünyaya bakış ve onu anlamlandırma çabasına dikkat çekiyor. Sürekli bir değişim sürecini yaşayan insanoğlu için ise mutlak gerçeklik yerine onun dünyayı nasıl algıladığı ve anlamlandırdığı önem kazanıyor. Evreni okumak, tarihi okumak, insanı okumak, doğayı okumak öznel gerçekliğin kavramları olarak çıkıyor karşımıza. Okur-yazar olma eyleminin temel işlevinden ötelere taşındığı, insanı gerçekliğin merkezine koyduğu kavramsal değişim süreci günümüzde okuryazarlık kavramının beceri-tabanlı bir anlam kazanmasıyla neticelenmiştir.

Özellikle 1990 yılının Birleşmiş Milletler tarafından “Uluslar Arası Okuryazarlık Yılı” olarak ilan edilmesi, okuryazarlık kavramını yaygın şekilde kullanılır hâle getirmiştir. Kavrama yüklenen anlamın değişmesiyle birlikte akademik olarak her disiplinin kendi penceresinden baktığı farklı okuryazarlık tanımları ortaya çıkmıştır. Tarih, Coğrafya, Ekonomi, Hukuk okuryazarlığı vb kavramlar bu sürecin bir ürünüdürler. Kavramın merkezinde hangi disiplin yer alırsa alsın, bireylerin günlük yaşamında karşılaştığı ekonomik, sosyal, siyasi vb problemlere yönelik eleştirel düşünme, farklı bakış açıları geliştirme, sorun çözme becerisi kazanması tanımlarda geçen ortak düşünceye işaret etmektedir. Özellikle disiplinler arası yapısıyla sosyal bilgiler, bu kitabın konusu olan bir çok okuryazarlığın bireyden beklediği bilgi-tutum-davranış ve becerilerin kazandırılmasının amaçlandığı bir derttir. Çünkü birey bu kazanımlar sayesinde aktif ve katılımcı bir vatandaş olabilir.

Kitap onbir bölümden oluşan kapsamlı bir çalışmadır. Kitapta ilk olarak diğer bölümlere de temel oluşturan “Kil Tabletten-Tablet Bilgisayara Okuryazarlık” başlığıyla “okuryazarlık” kavramına yönelik tanımlama ve algının geleneksellikten yeni okuryazarlıklara nasıl bir değişim sürecinden geçtiği üzerinde durulmuştur. Kitabın ikinci bölümünde coğrafi bilginin mekânın etkili kullanımı ve karar süreçlerindeki öneminden hareketle “Coğrafya Okuryazarlığı” kavramı tüm boyutlarıyla ele alınmıştır. Özellikle Fen bilimcilerin ağırlıklı olarak ele aldığı çevre kavramının Sosyal bilimcinin bakışıyla ele alındığı üçüncü bölümde “Çevre Okuryazarlığı”, bir vatandaş olarak çevre sorunlarını bağlamsal olarak anlamak için sahip olunması gereken bir yetenek olarak görülmüştür. Toplum içerisinde yer alan tüm bireyler, seçmen, üretici, tüketici ve yatırımcı olarak farklı rollere sahiptirler. “Ekonomi Okuryazarlığı”nın ele alındığı dördüncü bölüm, bireylerin vatandaş olarak gelecekları için daha iyi kararlar almaları ve dünyayı daha iyi anlamalarında gerekli olan ekonomi konularında kendilerine yardımcı olacak bir seviyeye gelmeleri için önemli ipuçları sağlamaktadır. Gerçeği bulma arayışında bireylere rehberlik edecek olan beşinci bölümde, “Eleştirel Okuryazarlık” kavramı sınırsız bilgi kaynağı arasında ihtiyacımız olan doğru, güvenilir ve geçerli bilgiyi nasıl ayıklayacağımız konusunda dikkate değer bir kapı aralıyor.

Haritalar mekânın hafızası olarak nitelendirilirler. Ortaokul Sosyal Bilgiler Programı'nda ise harita becerileri önemli bir yere sahiptir. Kitabın altıncı bölümünde "Harita Okuryazarlığı" kavramının, mekânsal bilgilerin toplanması, haritalara aktarılması ve yorumlanması süreçlerine işaret ettiği vurgulanmıştır. Yedinci bölüm ise toplumsal düzenin sağlanması için bireylerin sahip olması gereken bir başka beceriyi "hukuk okuryazarlığı" kavramıyla çok boyutlu olarak ele almaktadır. Sosyal dünya bizlere birçok kaynaktan gelen mesajları ve binlerce sembolik anlatımı iletiyor. Bilginin pasif alıcısı olmanın ötesinde aktif yapılandırıcı olması arzu edilen günümüz insanına kaynağa ve ortama yönelik farkındalık oluşturmak için sekizinci bölümde "Medya Okuryazarlığı" tüm boyutlarıyla ele alınıyor. Dokuzuncu bölümde ise demokrasinin yaşam biçimi hâline gelmesi için demokratik yaşamın gerektirdiği bilgi, tutum ve becerilerle donatılmış, sosyal ve politik süreçlere aktif katılımcı olarak öğrencilerin sahip olması gereken bir beceri olarak "Politik Okuryazarlık ve Aktif Vatandaşlık" kavramı çok boyutlu irdelenmiştir. Onuncu bölümün konusunu teşkil eden "Tarih Okuryazarlığı" kavramı tarihsel empati ve tarihsel düşünme becerilerinin öğrencilere kazandırılması bağlamında ele alınmış ve tarihsel bir olayın tüm boyutlarıyla ele alınması gerektiğinin altı çizilmiştir.

Yaşamımızın her alanına girmiş olan teknolojiyi kullanma ve teknolojiden yararlanma biçimimiz teknoloji okuryazarı olup olmadığımızı belirliyor. Kitabın son bölümünde "Teknoloji Okuryazarlığı" kavramı ele alınmış, kavramın basit olarak teknolojik araçları kullanma becerisinden öte bilgi, beceri, eleştirel düşünme ve karar verme becerilerini de kapsayan bir bakış açısına sahip olmayı gerektirdiği ortaya konulmuştur.

Kitap özellikle lisans ve lisansüstü Sosyal Bilgiler, Tarih, Coğrafya öğrenci, öğretmen ve akademisyenlerinin ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak hazırlanmış, kuramsal ve uygulama örneklerinin de yer aldığı her biri alanında uzman bir ekibin ürünü olarak, alanda ilk olma özelliğini taşımaktadır.

Kitabın ortaya çıkmasında yoğun çalışma dönemlerinde özveriyle çalışan bölüm yazarlarına, kitaba önsöz yazarak destek veren değerli hocamız Doç. Dr. Ahmet DOĞANAY'a, bizleri yetiştiren ailemiz ve üzerimizde emeği olan hocalarımıza, kitabın basım ve dağıtımını üstlenerek eğitime yapmış oldukları katkılardan dolayı PEGEM AKADEMİ YAYINCILIK yönetici ve çalışanlarına teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Çalışmanın tüm Sosyal Bilim eğitimcilerine faydalı olması dileğiyle...

Ocak 2013, Trabzon-Kastamonu

Ebru GENÇTÜRK-Kadir KARATEKİN

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

- 1. Bölüm: Kil Tabletten-Tablet Bilgisayara Okuryazarlık**
Yrd. Doç. Dr. Ebubekir ÇAKMAK
Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
- 2. Bölüm: Coğrafya Okuryazarlığı**
Yrd. Doç. Dr. Ebru GENÇTÜRK
Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi
- 3. Bölüm: Çevre Okuryazarlığı**
Yrd. Doç. Dr. Kadir KARATEKİN
Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
- 4. Bölüm: Ekonomi Okuryazarlığı**
Yrd. Doç. Dr. Nadire Emel AKHAN
Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
- 5. Bölüm: Eleştirel Okuryazarlık**
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin KÖKSAL
Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi
- 6. Bölüm: Harita Okuryazarlığı**
Yrd. Doç. Dr. Ömer Faruk SÖNMEZ
Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
- 7. Bölüm: Hukuk Okuryazarlığı**
Arş. Gör. Sibel OĞUZ
Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
- 8. Bölüm: Medya Okuryazarlığı**
Yrd. Doç. Dr. Adnan ALTUN
Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

9. Bölüm: Politik Okuryazarlık ve Aktif Vatandaşlık

Arş. Gör. Dr. Zafer KUŞ

Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

10. Bölüm: Tarih Okuryazarlığı

Arş. Gör. Murat KEÇE

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi

11. Bölüm: Teknoloji Okuryazarlığı

Arş. Gör. Dr. Emine Özlem YİĞİT

Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	vii
SUNUŞ.....	ix

1. BÖLÜM

Kil Tabletten-Tablet Bilgisayara Okuryazarlık

Giriş.....	2
Bir Süreç Olarak Okuma ve Okuma Öğretimi	3
Dilbilimsel Okuma Yaklaşımı ve Okuma Öğretimi.....	4
Psiko-Dilbilimsel Okuma Anlayışı ve Okuma Öğretimi	5
Bilisel Psikoloji ve Okuma Öğretimi.....	8
Sosyo-Dilbilimsel Okuma Anlayışı ve Okuma Öğretimi	9
Sosyo-Bilişsel Okuma Anlayışı ve Okuma Öğretimi.....	10
Genel Değerlendirme.....	11
Geleneksel Okuryazarlık ve Yeni Okuryazarlıklar	11
Sonuç.....	18
Kaynaklar.....	20

2. BÖLÜM

Coğrafya Okuryazarlığı

Coğrafya ve Coğrafi Bilginin Önemi.....	24
Coğrafya Okuryazarlığı Kavramının Ortaya Çıkışı.....	26
Coğrafya Okuryazarlığını Tanımlamak	28
Coğrafya Okuryazarlığı'nı Etkileyen Faktörler.....	32
Coğrafya Okuryazarlığı ve Sosyal Bilgiler.....	34
Sonuç.....	37
ÖRNEK ETKİNLİK	38
Kaynaklar.....	42

3. BÖLÜM

Çevre Okuryazarlığı

Çevre Kavramı	46
Çevre Eğitimi-Çevre Okuryazarlığı İlişkisi.....	47
Çevre Okuryazarlığı ve Bileşenleri.....	48
Çevre Okuryazarlığının Düzeyleri.....	53
Sosyal Bilgiler ve Çevre Okuryazarlığı	60
ÖRNEK ETKİNLİK.....	63
Kaynaklar.....	73

4. BÖLÜM

Ekonomi Okuryazarlığı

Giriş.....	78
Ekonomi Okuryazarlığı Nedir?	78
Ekonomi Okuryazarlığının Gelişimi	81
Ekonomi Okuryazarı Olan Bireyin Özellikleri.....	84
Ekonomi Okuryazarlığını Etkileyen Faktörler	88
Ekonomi Okuryazarlığı Nasıl Geliştirilebilir?	90
Ekonomi Okuryazarlığının Sosyal Bilgiler Programı İçerisindeki Yeri	95
Sosyal Bilgiler Dersinde Ekonomi Konularının Öğretilmesi	98
ÖRNEK ETKİNLİK	103
Kaynaklar.....	109

5. BÖLÜM

Eleştirel Okuryazarlık

Toplumsal Gerçek ve İnsanlar	114
Toplumsal Gerçek ve Sosyal Bilgiler	115
Sosyal Bilgilerin Veri Kaynakları.....	116
Eleştirel Okuma ve Sosyal Bilgiler.....	118
Eleştirel Okuryazarlık	120
Eleştirel Okuryazarlık ve Sınıf Kültürü	123
Sonuç.....	125
ÖRNEK ETKİNLİK	125
Kaynaklar.....	135

6. BÖLÜM**Harita Okuryazarlığı**

Harita Kavramı ve Haritalarda Aranılan Özellikler	138
Haritalarda Bulunması Gereken Unsurlar	140
Harita Okuryazarlığı	144
Sosyal Bilgiler ve Harita Okuryazarlığı İlişkisi	150
ÖRNEK ETKİNLİK	155
Kaynaklar.....	156

7. BÖLÜM**Hukuk Okuryazarlığı**

Giriş.....	160
Hukuk Okuryazarlığı	160
Sosyal Bilgiler Öğretiminde Hukuk	165
Sosyal Bilgiler 4-7. Sınıf Programlarındaki Hukuk Konularının Değerlendirilmesi.....	166
Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile Hukuk Konularının İlişkilendirilmesi.....	168
Sonuç.....	174
ÖRNEK ETKİNLİK	174
Kaynaklar.....	176

8. BÖLÜM**Medya Okuryazarlığı**

Giriş.....	180
Medya Okuryazarlığı Nedir?.....	182
Medya Okuryazarının Özellikleri	187
Sosyal Bilgiler ve Medya Okuryazarlığı.....	189
Sonuç.....	196
ÖRNEK ETKİNLİK	197
Kaynaklar.....	205

9. BÖLÜM**Politik Okuryazarlık ve Aktif Vatandaşlık**

Politik Okuryazarlık Kavramı.....	208
Politik Okuryazarlık Kavramının Ortaya Çıkışı	209
Politik Okuryazarlık ve Eğitim	211
Sosyal Bilgiler Dersi ve Politik Okuryazarlık.....	215
Aktif Vatandaşlık ve Politik Okuryazarlık.....	218
ÖRNEK ETKİNLİK.....	223
Kaynaklar.....	227

10. BÖLÜM**Tarih Okuryazarlığı**

Tarih Eğitimi	232
Sosyal Bilgiler ve Tarih Eğitimi.....	233
Tarih Eğitimi ve Tarih Okuryazarlığı.....	234
Tarih Okuryazarlığının Alt Boyutları.....	237
Sosyal Bilgiler ve Tarih Okuryazarlığı	247
ÖRNEK ETKİNLİK.....	250
Kaynaklar.....	251

11. BÖLÜM**Teknoloji Okuryazarlığı**

Teknoloji Kavramı.....	256
Teknoloji Okuryazarlığı Kavramının Tarihçesi.....	257
Teknoloji Okuryazarlığı Kavramının Tanımı ve Boyutları.....	262
Teknoloji Okuryazarı Bireyin Özellikleri.....	268
Teknoloji Okuryazarlığı ve Sosyal Bilgiler	272
ÖRNEK ETKİNLİK.....	286
Kaynaklar.....	289

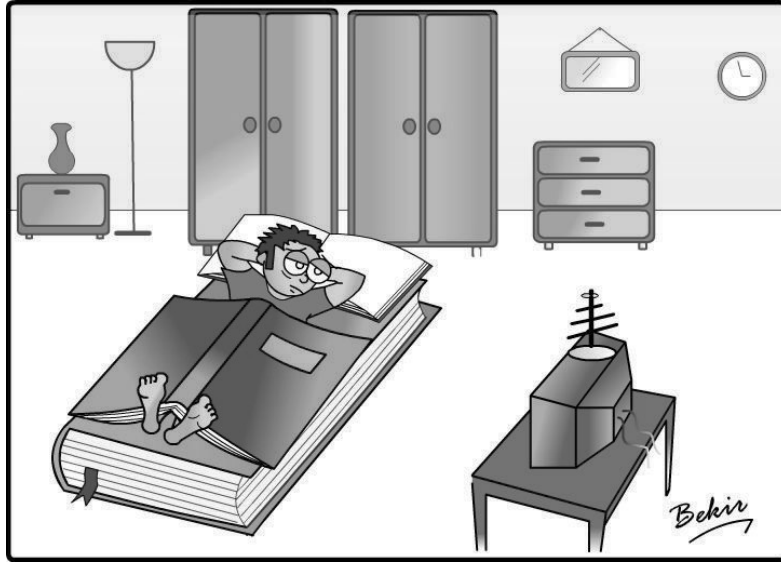
1. BÖLÜM

KİL TABLET-TABLET BİLGİSAYARA OKURYAZARLIK

Yrd. Doç. Dr. Ebubekir ÇAKMAK*

KAZANIMLAR

- Bir süreç olarak okuma kavramındaki değişimleri fark etme
- Okuryazarlık kavramının dinamik yapısını ve temel bileşenlerini değerlendirebilme
- Farklı disiplinlerin okuma ve okuma öğretimine katkı sürecini kavrama
- Güncel okuma kavramıyla ilişkili temel değişkenleri kavrama
- Okuma ve okuduğunu anlamlandırmayı etkileyen değişkenleri kavrama
- Geleneksel okuryazarlık ve yeni okuryazarlıkların ilişkisini değerlendirme

Karikatür: Ebubekir ÇAKMAK-2001

* İletişim: AİBÜ Eğitim Fakültesi, Sınıf Öğretmenliği A.B.D. Bolu
E-posta: bekirc@gmail.com

Bu çalışma yazarın Yüksek Lisans tezinden (Abant İzzet Baysal Üniv. Sosyal Bilimler Enst., Bolu/ Ocak 2005) yararlanılarak hazırlanmıştır.

Giriş

Milattan önceki yıllarda Mezopotamya'da, o dönemin en teknolojik okuma yazma aracı "kil tablet" idi. Günümüzde ise "tablet bilgisayar" gelişmiş teknolojik okuma ortamıdır. Kil tablettan, tablet bilgisayara varan bu süreçte, yalnızca metin kavramında değil, okuma, yazma ve okur tanımlarında köklü değişiklikler yaşandığını görmek mümkündür.

Okuma (okuryazarlık) kavramının değişmeyen, sabit bir tanımı yoktur. Bulunulan çağın ihtiyaçları doğrultusunda okumanın tanımı sürekli değişmekte, güncellenmektedir. Okuma kavramının tanımı toplumu oluşturan bireylerin ortak katkılarıyla devamlı yenilenmekte ve bulunulan çağın koşullarına, gereksinimlerine göre yeniden anlamlandırılmaktadır (McCarthy ve Raphael, 1992, Altun, 2002). Örneğin 1960' lı yıllarda dilbilimcilere göre okuma basitçe sözel sembollerini algılama olarak kabul edilmekteydi. İzleyen dönemlerde okumanın sadece algısal bir süreç olmadığı okumanın bir dil süreci olduğu görüşü benimsenmiştir. Ardında bu dil sürecinde okuduğunu anlamak yerine, anlamlaştırmanın önemi vurgulanmıştır. Bununla birlikte araştırmacıların anlamlaştırmanın yaşantılara bağlı olarak farklılıklar gösterebileceğini; bunlara ek olarak, sosyal çevrenin okuduğunu anlamlaştırma üzerindeki etkisinin vurgulamaya çalışıldığı görülmektedir (Pearson ve Stephens, 1994). Görüldüğü üzere okuma konusunun disiplinler arası farklı çalışma alanlarının araştırma konusu olduğu gibi, gelişen ve değişen bir süreç olduğu anlaşılmaktadır.

Global kültürel çevrenin hızlı şekilde değişimi ve okuryazarlığın kişisel, sosyal ve kültürel gelişimi sağlama rolünden ötürü dijital, görsel ve elektronik medya ve popüler kültürü de kapsayacak şekilde okuryazarlık kavramı genişlemektedir. (Hobbs, 2007).

Elli beş yıldan fazla bir geçmişe sahip olan Uluslararası Okuryazarlık Derneği (International Reading Association) ise daha güncel bir tanımlama da okuryazarlığı; anlamlandırma, yorumlama, okuma ve üretme için gerekli bilgi ve becerilerin kazanımı ile içinde bulunulan toplum ve katılım için gerekli entelektüel araç ve kapasitenin oluşturulması (Altun, 2012) şeklinde tanımlamaktadır.

Bu süreçte yalnızca okuma kavramının tanımının değişmediği aynı zamanda eğitim sisteminde farklı okuryazarlık türlerinin ortaya çıktığı dikkat çekmektedir. Dolayısıyla okuma derken geleneksel anlamda basılı materyallerden okuma dışında, görsel okuryazarlık, medya okuryazarlığı, bilgisayar okuryazarlığı, internet okuryazarlığı, bilgi okuryazarlığı, teknoloji okuryazarlığı, bilim okuryazarlığı, çevre okuryazarlığı ve moda okuryazarlığı gibi farklı daha birçok okuryazarlığın tartışıldığı görülmektedir (Çakmak, 2010).

Her yeni gün, yeni bir okuryazarlığın gündeme gelmesi ve yeterince net tanımlanmadan, üzerinde yeterli tartışmalar yapılmadan, yeterince içselleştirilip anlamlandırılmadan gündeme daha yeni bir okuryazarlığın gelmesi kavram kargaşasına neden olabilmektedir. Bu durum tren istasyonundan yavaşça geçen bir trenin vagonlarını inceleyen bir yolcunun durumuna benzetilebilir. İstasyondaki yolcu daha bir vagonu tam olarak inceleme fırsatı bulamamışken karşısına yeni bir vagon geliyor, onu da tanımlayamadan daha yeni bir vagon ve bir yenisi daha... Yeni okuryazarlıkların gündeme gelmesi ve kavramsal altyapısının netleştirilmesi önemlidir. Bunun gerçekleştirilebilmesi öncelikle geleneksel okuryazarlıklar ile yeni okuryazarlıkların ilişkisi sorgulanmalıdır.

Bu bağlamda geleneksel okuryazarlık ile yeni okuryazarlıklar ilişkisi ne şekilde anlamlandırılmalıdır? Tanımlanan yeni okuryazarlıklar geleneksel okuryazarlığın yerini mi almıştır, yoksa tamamlayıcı olarak mı algılanmalıdır? gibi sorular gündeme gelmektedir. Bu sorgulamanın daha sağlıklı yapılabilmesi adına bu bölümde ilk olarak, önceleri “*yazılı harf sembollerini seslendirmeden ibaret mekanik bir beceri*” şeklinde tanımlanan geleneksel okuryazarlığın, farklı disiplinlerin katkılarıyla nasıl farklılaştığı ve nasıl bir değişim süreci geçirdiği ele alınacaktır. Farklı disiplinlerin bu sürece ne şekilde katkı sağladıkları vurgulanacaktır. Ardından okuma ve okuryazarlık kavramının anlamlandırılmasında, tanımlanmasında dikkat çekici değişimlerin neler olduğu ve bunların okuma öğretim sürecine ne şekilde yansıdığı daha net bir biçimde sunulmaya çalışılacaktır. Böylelikle disiplinler arası bir kavram olarak okuryazarlığın, dinamik yapısı tartışılarak yeni okuryazarlıklar ile ilişkisi daha net biçimde ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu çabanın yeni okuryazarlıkların anlaşılması adına da önemli olduğu söylenebilir.

Bir Süreç Olarak Okuma ve Okuma Öğretimi

Okuma öğretiminin son 50 yıl içinde geçirdiği değişim süreci ele alındığında “okuma öğretimi”nin zaman içerisinde nasıl algılandığı, hangi bilimsel disiplinlerin çalışma alanına girdiği bununla birlikte bu disiplinlerin okuma sürecini nasıl tanımladıkları, sürece ne gibi katkılarda buldukları ve onu ne şekilde etkiledikleri daha belirgin bir şekilde görülebilir.

Okuma konusu ilk olarak dilbilimciler tarafından çalışılmış olsa da tek bir araştırma alanının çalışma konusu olarak kalmamıştır. 1960’ların sonlarında farklı birçok araştırma alanından bilim adamının okuma süreci konusunda çalışmasıyla okuma, disiplinlerarası (interdisipliner) bir çalışma konusu olmaya başlamıştır.

Bu alanda öncü olan dilbilimciler okumanın; dinleme, konuşma ve yazma süreçlerine bağlı, onlar gibi benzer bir dil süreci olduğunu belirtmişlerdir (Pearson